

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากมูลฝอยยังคงเป็นปัญหาที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เล็งเห็นถึงความสำคัญ และมีความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกันแก้ไขอย่างเต็มความสามารถเพราะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทุกระดับ ตั้งแต่องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง หรือแม้แต่เทศบาลนคร โดยปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านมูลฝอยที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และการพัฒนาประเทศที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างคงที่เสมอ และมาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น ทำให้เกิดเศษวัสดุเหลือใช้ และองค์ประกอบของมูลฝอยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยเป็นวัสดุที่สามารถย่อยสลายและกำจัดได้ง่าย เปลี่ยนเป็นวัสดุสังเคราะห์ ไม่สามารถย่อยสลายได้ ส่งผลให้มูลฝอยมีปริมาณสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว โดยในปี 2549 อัตราการเกิดมูลฝอยรวมทั้งประเทศ มีจำนวน 40,012 ตันต่อวัน ในปี 2550 เพิ่มขึ้นเป็น 40,332 ตันต่อวัน และในปี 2551 มีอัตราการเกิดมูลฝอยเพิ่มสูงเป็น 41,178 ตันต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2552) ซึ่งจากข้อมูลพบว่าอัตราการเกิดของมูลฝอยมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม การกำจัดมูลฝอยโดยวิธีการฝังกลบหรือแม้แต่การเผาส่วนแล้วแต่เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ดังนั้น จึงได้มีการส่งเสริมให้มีการคัดแยก มูลฝอยกันอย่างกว้างขวาง ในปี 2549 โดยรวมทั้งประเทศมีปริมาณมูลฝอยเกิดขึ้นทั้งปี จำนวน 14.60 ล้านตัน มีการใช้ประโยชน์จากมูลฝอย 3.19 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 21.84 ในปี 2550 ปริมาณมูลฝอยเกิดขึ้น จำนวน 14.72 ล้านตัน มีการใช้ประโยชน์จากมูลฝอย 3.25 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 22.07 ของการใช้ประโยชน์และในปี 2551 ปริมาณมูลฝอยเกิดขึ้น 15.03 ล้านตัน มีการใช้ประโยชน์จากมูลฝอย 3.45 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 22.9 ของการใช้ประโยชน์ (กรมควบคุมมลพิษ, 2552) จากข้อมูลจะเห็นได้ว่ามีแนวโน้มการเกิดมูลฝอยที่เพิ่มสูงขึ้น แต่อัตราการใช้ประโยชน์จากมูลฝอยก็ยังคงที่ และนโยบายด้านการลดและคัดแยกมูลฝอย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 “ยุทธศาสตร์การพัฒนามาบนพื้นฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน” ได้กำหนดเป้าหมายให้มีการนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 โดยส่งเสริมการดำเนินการตามหลัก 3Rs ได้แก่ การลดการใช้ (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) การนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) โดยให้ประชาชนคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้งเพื่อเป็นการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิด และนำ

มูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ได้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีหน้าที่หลักในการจัดการมูลฝอย จะได้ไม่ต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายในการกำจัดมูลฝอยเป็นจำนวนมาก และยังทำให้ประหยัดการใช้พลังงานในการกำจัด และช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้อีกทางหนึ่ง เป็นการลดปริมาณมูลฝอยก่อนการกำจัดขั้นสุดท้ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เทศบาลตำบลเชียงยืนมีพื้นที่ 2.26 ตารางกิโลเมตร มีชุมชนทั้งสิ้น 5 ชุมชน ประชากร 5,424 คน (ข้อมูล เดือนมีนาคม 2552) อัตราการเกิดมูลฝอย 5.1 ตัน/วัน คิดเป็น 0.95 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการผลิตมูลฝอยทั่วประเทศ เฉลี่ย 0.64 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2551) ถือว่ามีปริมาณที่สูงกว่าค่าเฉลี่ย และในปี พ.ศ. 2543 เทศบาลได้รับงบประมาณจากกองทุนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวนเงิน 30.125 ล้านบาท เพื่อก่อสร้างศูนย์กำจัดมูลฝอยโดยวิธีการฝังกลบเป็นหลัก อายุการใช้งานของระบบ 10 ปี (พ.ศ. 2545-2555) แต่ในปัจจุบันใช้งานไปแล้ว มากกว่าร้อยละ 90 ของพื้นที่การกำจัด (ข้อมูลเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552) และในปี พ.ศ. 2552 เทศบาลตำบลเชียงยืนต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายในการกำจัดมูลฝอย เป็นจำนวนเงิน 1,295,218 บาท (ฝ่ายจัดเก็บรายได้ กองคลัง เทศบาลตำบลเชียงยืน พ.ศ. 2552) ปัจจุบันการคัดแยกมูลฝอยเทศบาลตำบลเชียงยืน มีการดำเนินงานโดยใช้วิธีให้ชุมชนและผู้ประกอบการคัดแยกมูลฝอยเปียกและมูลฝอยแห้งจากแหล่งกำเนิดโดยตรง การดำเนินการพบปัญหาการคัดแยกมูลฝอยไม่ถูกต้อง โดยยังมีปริมาณมูลฝอยที่ชุมชนนำมาทิ้ง เป็นวัสดุที่ยังมีมูลค่าสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ รวมทั้งมูลฝอยอินทรีย์ที่สามารถนำไปแปรรูปเพื่อใช้ประโยชน์ในรูปแบบปุ๋ยหมักยังคงมีอีกจำนวนมาก ประสิทธิภาพของการจัดการจึงลดลง

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการพัฒนาศักยภาพการคัดแยก มูลฝอย ของเทศบาลตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการดำเนินการคัดแยกมูลฝอยให้แก่ชุมชน ดังนั้น การเสริมสร้างจิตสำนึกและความตระหนักให้แก่ประชาชน ให้มีความรู้ความเข้าใจ มีการปฏิบัติที่ถูกต้องในการลดการทิ้งมูลฝอย โดยอาศัยกลยุทธ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ การอบรมให้ความรู้ การคัดแยกมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด สาธิตและฝึกปฏิบัติการทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพจากมูลฝอย จัดสถานที่รับซื้อมูลฝอยรีไซเคิลในชุมชน เป็นต้น จะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว อันจะนำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาที่เป็นระบบและเกิดความยั่งยืนต่อไป

2. คำถามงานวิจัย

ผลของการพัฒนาศักยภาพการคัดแยกมูลฝอย ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

3.1 วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อพัฒนาศักยภาพการคัดแยกมูลฝอย ของประชาชนเทศบาลตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

3.2 วัตถุประสงค์เฉพาะ

3.2.1 เพื่อศึกษา อัตราการผลิตมูลฝอย องค์ประกอบทางด้านกายภาพของมูลฝอย และ สถานการณ์การคัดแยกมูลฝอย ในปัจจุบัน ของประชาชนเทศบาลตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

3.2.2 เพื่อศึกษาความรู้ ทักษะ การปฏิบัติเกี่ยวกับการคัดแยกมูลฝอย และปริมาณของ มูลฝอย ก่อนและหลังดำเนินการ การพัฒนาศักยภาพการคัดแยกมูลฝอย

3.2.3 เพื่อประเมินผลกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพการคัดแยกมูลฝอย

4. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการพัฒนาศักยภาพการคัดแยกมูลฝอย ในเขตเทศบาลตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 5 ชุมชน โดย การใช้แนวทางการพัฒนาศักยภาพการคัดแยกมูลฝอย ได้แก่ การอบรมให้ความรู้แก่ชุมชน ในเรื่องการผลิตปริมาณมูลฝอย การคัดแยกมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด สาธิตและฝึกปฏิบัติการทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพจากมูลฝอย จัดสถานที่รับซื้อมูลฝอยรีไซเคิลในชุมชน ประชาสัมพันธ์ รณรงค์การคัดแยกมูลฝอย ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็น 2 ช่วง ช่วงแรกก่อนดำเนินการพัฒนาศักยภาพการคัดแยกมูลฝอย ช่วงที่ 2 หลังการดำเนินการพัฒนาศักยภาพการคัดแยกมูลฝอยไปแล้ว 2 เดือน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม แบบบันทึกปริมาณมูลฝอย ระยะเวลาการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2552 ถึง กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553

5. ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ มีข้อจำกัดเกี่ยวกับงบประมาณและระยะเวลาในการศึกษา จึงไม่สามารถทำการศึกษาได้ทุกฤดูกาลที่มีผลต่อปริมาณและอัตราการเกิดมูลฝอยชุมชน ได้

6. คำจำกัดความและนิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 มูลฝอย (Solid Waste) หมายถึง ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 เศษกระดาษ เศษผ้า ถุงพลาสติก ภาชนะที่ใส่อาหาร เศษมูลสัตว์ หรือซากสัตว์ รวมตลอดถึงสิ่งอื่นสิ่งใดที่เก็บกวาดจากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์ หรือที่อื่น ๆ

6.2 มูลฝอยชุมชน (Community Waste) หมายถึง มูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม ที่ถูกทิ้งออกมาจาก อาคารบ้านเรือน ร้านค้า ที่อยู่ในชุมชน

6.3 การคัดแยกมูลฝอย (Sort out of Solid Waste) หมายถึง การคัดเลือก การแยกประเภทต่าง ๆ ของมูลฝอย ตามแต่ลักษณะองค์ประกอบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ มูลฝอยเปียก มูลฝอยแห้ง และมูลฝอยอันตราย โดยกำหนดให้ชุมชนสามารถคัดแยกมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นทั้งหมดในชุมชน

6.4 ปริมาณมูลฝอย (Quantity of Solid Waste) หมายถึง น้ำหนัก หรือปริมาตรของมูลฝอยที่เกิดขึ้น หรือที่สามารถเก็บรวบรวมได้ มีหน่วยเป็นกิโลกรัม

6.5 อัตราการเกิดมูลฝอย (Generation Rate of Solid Waste) หมายถึง ปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นในแต่ละวันต่อจำนวนประชากรทั้งหมด มีหน่วยเป็นกิโลกรัมต่อคนต่อวัน

6.6 องค์ประกอบทางกายภาพของมูลฝอย (Physical Composition of Solid Waste) หมายถึง ประเภทของมูลฝอยต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่ในกองมูลฝอย เช่น เศษอาหาร เศษผักผลไม้ เศษกระดาษ เศษพลาสติก โฟม ขาง หนังสือ ผ้า ไม้ แก้ว โลหะ หิน และกระเบื้อง มูลฝอยอันตราย และอื่น ๆ เป็นต้น

6.7 แนวทางการพัฒนาศักยภาพการคัดแยกมูลฝอย หมายถึง ความสามารถในการลดปริมาณมูลฝอย การคัดแยกมูลฝอย การนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ก่อนถึงการกำจัดมูลฝอยขั้นสุดท้าย โดยใช้กิจกรรมพัฒนาศักยภาพได้แก่ อบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้ วิธีการคัดแยกมูลฝอยด้วยหลัก 3R ประโยชน์ที่ได้รับจากการคัดแยกมูลฝอย การเพิ่มมูลค่าของมูลฝอยด้วยการประดิษฐ์สิ่งประดิษฐ์จากมูลฝอยหรือของเหลือใช้ ฝึกปฏิบัติการทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ การจัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิลในชุมชน การรณรงค์ประชาสัมพันธ์

6.8 ความรู้ในการคัดแยกมูลฝอย หมายถึง ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการและตัดสินใจ ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบ จนเกิดเป็นความเข้าใจ และนำไปใช้ประโยชน์ในการคัดเลือก การแยกประเภทต่าง ๆ ของมูลฝอย ตามแต่ลักษณะองค์ประกอบโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่

6.9 ทักษะในการคัดแยกมูลฝอย หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนที่มีต่อการคัดแยกมูลฝอยว่ามีลักษณะอย่างไร มีความรู้สึกทางบวกหรือทางลบ (Positive or Negative) ซึ่งชอบหรือไม่ซึ่งชอบ (Favorable or Unfavorable) หรือเห็นด้วยหรือคัดค้าน (Pro or Con)

6.10 การปฏิบัติเกี่ยวกับการคัดแยกมูลฝอย หมายถึง การลงมือทำเกี่ยวกับการคัดแยกมูลฝอย ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความรู้ และทัศนคติที่มีอยู่เกี่ยวกับการคัดแยกมูลฝอย

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ได้ข้อมูล อัตราการผลิตมูลฝอย สถานการณ์การคัดแยก คุณสมบัติของมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชน เทศบาลตำบลเชียงยืน

7.2 เทศบาลตำบลเชียงยืนสามารถนำข้อมูลที่จำเป็นและเกี่ยวข้องมาสร้างแนวทางรูปแบบการใช้ประโยชน์จากมูลฝอย ทำให้ปริมาณมูลฝอยในชุมชนลดลง

7.3 ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากมูลฝอยมากขึ้น และเกิดจิตสำนึกในการคัดแยกมูลฝอย เป็นการสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมในสังคม เป็นผลสืบเนื่องทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

7.4 ปริมาณมูลฝอยที่จะนำไปกำจัด ณ ศูนย์กำจัดมูลฝอยรวมเทศบาลตำบลเชียงยืนลดลง ทำให้ลดค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียในการกำจัดมูลฝอย และยืดอายุการใช้งานของศูนย์กำจัดมูลฝอยรวมเทศบาลตำบลเชียงยืน

7.5 ใช้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาการพัฒนาศักยภาพการคัดแยกมูลฝอย ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ต่อไป